

Величко Г.О.,*к.е.н., доцент,**професор кафедри фінансового менеджменту і фондового ринку,
Одеський державний економічний університет***Сташкевич Н.М.,***старший викладач кафедри**фінансового менеджменту і фондового ринку,
Одеський державний економічний університет***Сташкевич О.С.,***викладач кафедри**фінансового менеджменту і фондового ринку,
Одеський державний економічний університет*

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

Анотація. У статті розкрито основні критерії забезпечення стабільної діяльності страховика. Визначено поняття фінансової стійкості страхової компанії як показника ефективності її діяльності, а також засади забезпечення фінансової стійкості страхової компанії.

Ключові слова: страхування, страхова справа, страховики, фінансова стійкість страховика, власний капітал, тарифна політика, платоспроможність, страховий портфель.

Постановка проблеми. Страховий ринок України останнім часом стрімко розвивається. Проте зміни економічних умов породжують нові проблеми, від вирішення яких залежать стабільність та дієвість страхового ринку. Найвищим пріоритетом для будь-якої страхової компанії є забезпечення високого рівня фінансової стабільності, оскільки будь-який натяк на реальну або потенційну фінансову нестабільність загрожує головній ідеї її бізнесу. В умовах процесу фінансової глобалізації та інтеграції стійкість страхових компаній стає одним з основних пріоритетів економічної політики держави, оскільки від цього залежать макроекономічна стабільність та економічне зростання в країні. У сучасних умовах ринкових відносин підвищуються вимоги до фінансової стійкості страхової компанії. У зв'язку з цим важливими є питання забезпечення фінансової стійкості страховика як однієї з ключових умов його діяльності, а також питання методів управління його фінансовою стійкістю та її підвищення. Сутність страхового процесу полягає в забезпеченні передання ризику від страхувальника до страховика, отже, у підвищенні стійкості підприємств-страхувальників або у збереженні добробуту фізичної особи-страхувальника. Саме фінансова стійкість виступає індикатором того, чи зможе страхова компанія в майбутньому виконати свої зобов'язання. Тому основний критерій оцінки якості діяльності страхової компанії – показник фінансової стійкості.

На сучасному етапі розвитку страхового ринку України це завдання є одним із першочергових, тому що від рівня фінансової стійкості страховиків залежить їх успішне функціонування у світі економічної глобалізації та відкритості ринків. Саме посилення інтеграційних процесів та концентрації капіталу у фінансовому секторі економіки визначає необхідність більш детального дослідження проблем оцінки фінансової стійкості страхових компаній та вдосконалення методів ризик-менедж-

менту з урахуванням як світового досвіду, так і особливостей подальшого розвитку страхової галузі в Україні. Поняття фінансової стійкості страхової компанії дуже комплексне і багатовимірне. Його особливістю є те, що для його інтерпретації не можна використовувати стандартні підходи, придатні для інших підприємств. Це пов'язано зі специфікою діяльності страхових компаній, організація фінансів яких відрізняється від організації фінансів інших суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сутності фінансової стійкості вивчається багатьма українськими та зарубіжними вченими, проте серед них відсутній єдиний підхід до інтерпретації цього терміна. Серед цих науковців варто назвати таких, як М.М. Александрова, В.Д. Базилевич, В.Д. Бігдаш, Е.Н. Бочкарьова, Н.М. Внукова, Н.Б. Грищенко, Н.М. Добош, М.Г. Жигас, О.М. Залетов, А.А. Кудрявцева, С.В. Луконіна, В.В. Масленіков, О.П. Овсак, С.С. Осадець, А.В. Палкіна, В.А. Сухова, Ю.Н. Троніна, В.М. Філонюк, О.Ф. Фурман.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на розмаїття наукових поглядів щодо сутності, теорії і практики забезпечення фінансової стійкості страхових компаній, ці питання залишаються недостатньо вивченими. Зокрема, потребують подальшого дослідження та удосконалення науково-методичні підходи до формування єдиного визначення категорії «фінансова стійкість страхової компанії» на законодавчому рівні, визначення факторів впливу на фінансову стійкість страховика у сучасних умовах економічної нестабільності, а також виявлення додаткових джерел та методів підтримання належного рівня фінансової стійкості страхової компанії для забезпечення їх належного функціонування на ринку фінансових послуг в Україні.

Мета статті полягає у визначенні фінансової стійкості страхових компаній саме як показника ефективності її діяльності, а також засад забезпечення фінансової стійкості страхової компанії.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Законі України «Про страхування» сам термін «фінансова стійкість» є невизначеним. Але законодавчо встановлено, що виконання обов'язків страховика з виплат за зобов'язаннями має забезпечуватися трьома умовами платоспроможності:

1) наявністю сплаченого статутного фонду і гарантійного фонду страховика;

2) створенням страхових резервів, достатніх для майбутніх виплат;

3) перевищенням фактичного запасу платоспроможності над розрахунковим нормативним запасом платоспроможності.

Загалом можна виділити два основні підходи до визначення цієї категорії. Так, О.Д. Заруба, Л.І. Рейтман, М.М. Александрова вважають, що фінансова стійкість страховика визначається постійною збалансованістю або перевищенням доходів, отриманих страховою компанією, над її витратами в межах всього страхового фонду. Такі науковці, як, наприклад, В.Д. Базилевич, В.Д. Бігдаш, С.С. Осадець, О.В. Марушко, характеризують фінансову стійкість страховика як здатність виконувати взяті на себе зобов'язання згідно з договорами страхування і перестраховування за умови можливого настання несприятливих подій, в екстремальних ситуаціях та у разі зміни економічної кон'юнктури. Крім того, частина дослідників, зокрема Т.А. Федорова, Л.А. Орланюк-Малицька, Л.В. Шірінян, О.І. Барановський, А.М. Єрмошенко, уточнює це визначення в розрізі умов забезпечення виконання зобов'язань страховика (кількісний і якісний стан фінансових ресурсів або потоків) та необхідності страхової компанії протистояти змінам внутрішнього і зовнішнього середовища і, відповідно, забезпечувати ефективну діяльність та розвиток організації. Третя група науковців, таких як Б.Ю. Сербіновський, І.С. Іванюк, Н.В. Ткаченко, намагається поєднати два вищенаведені підходи та сформувати цілісне визначення фінансової стійкості страховика [1].

Спосіб впливу на фінансово-економічну діяльність страхових компаній здійснюється фінансовими методами, а фінансові важелі є засобами реалізації фінансового методу, системою фінансових показників, за допомогою яких здійснюється вплив на господарську діяльність страховика. Специфічними фінансовими важелями у страхуванні є страховий платіж, комісійні винагороди від перестраховиків, страхове відшкодування, страховий тариф, ціна страхової послуги, відрахування у страхові резерви тощо. Найважливішими фінансовими важелями у діяльності страхових організацій є страхові премії та страхові виплати. Валові страхові премії, отримані страховиками під час страхування та перестраховування ризиків від страхувальників та перестраховальників за 2016 рік, становили 35 170,3 млн. грн., з яких 13 220,0 млн. грн. (37,6%), що надійшли від фізичних осіб; 21 950,3 млн. грн. (62,4%), що надійшли від юридичних осіб.

За 2015 рік загальна (валова) сума страхових премій, отриманих страховиками, становила 29 736,0 млн. грн., з яких 10 239,5 млн. грн. (34,4%), що надійшли від фізичних осіб; 19 496,5 млн. грн. (65,6%), що надійшли від юридичних осіб.

За 12 місяців 2016 року сума отриманих страховиками валових премій з видів страхування, інших, ніж страхування життя, становила 32 414,2 млн. грн. (або 92,2% від загальної суми страхових премій), а зі страхування життя – 2 756,1 млн. грн. (або 7,8% від загальної суми страхових премій).

Чисті страхові премії за 2016 рік становили 26 463,9 млн. грн., що складає 75,2% від валових страхових премій. Чисті страхові премії за 2015 рік становили 22 354,9 млн. грн., або 75,2% від валових страхових премій. Обсяги валових страхових премій за 2016 рік збільшились порівняно з 2015 роком на 18,3%, з 2014 роком зросли на 31,4%. Найбільший ріст валових страхових премій відбувся у IV кварталі 2016 року, а саме на 21,2% порівняно з III кварталом 2016 року.

Чисті страхові премії збільшилися на 18,4% порівняно з 2015 роком та на 42,3% порівняно з 2014 роком. Приріст чистих

страхових премій за 2016 рік (+18,4%) відбувся по більшості видів страхування, зокрема за рахунок суттєвого збільшення надходжень платежів з автострахування (+18,2%), страхування життя (+26,0%), страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ (+37,9%), страхування майна (+20,3%), медичного страхування (+22,5%), страхування кредитів (+152,6%), страхування від нещасних випадків (+64,3%), страхування медичних витрат (+43,1%). Водночас спад чистих страхових премій спостерігався зі страхування фінансових ризиків (-8,6%). Розмір валових страхових виплат за 2016 рік становив 8 839,5 млн. грн., зокрема з видів страхування, інших, ніж страхування життя, – 8 421,2 млн. грн. (або 95,3%), зі страхування життя – 418,3 млн. грн. (або 4,7%). Валові страхові виплати за 2016 рік збільшилися на 9,1% (до 8 839,5 млн. грн.) порівняно з аналогічним періодом 2015 року, чисті страхові виплати збільшилися на 12,6% і становили 8 561,0 млн. грн.

Фінансову стійкість страхових компаній можна розглядати як здатність швидко адаптуватися до змін в оточуючому середовищі, зберігаючи з деяким ступенем ймовірності стійкість свого фінансового стану у довгостроковому періоді навіть під дією негативних чинників, що виявляється у виконанні всіх взятих на себе страхових зобов'язань перед усіма суб'єктами ринку [2]. Таким чином, підводячи підсумок дослідження сутності дефініції «фінансова стійкість страхової організації», вважаємо найбільш повним та детальним визначення вітчизняного дослідника Н.В. Ткаченко, яка зазначає, що фінансова стійкість страхової компанії – це такий стан організації її грошових потоків (вхідних і вихідних), за якого страхова компанія здатна своєчасно та в повному обсязі виконувати свої зобов'язання (не тільки поточні, але й ті, що виникають за негативного впливу як зовнішніх, так і внутрішніх чинників) відносно всіх суб'єктів ринку протягом визначеного часу за рахунок залучених і власних ресурсів, забезпечувати відновлення своїх фінансових показників за будь-якого несприятливого впливу до бажаного і/або оптимального рівня, адаптуватися до постійно змінюваного економічного середовища, використовувати нові обставини, властивості та відносини для цілеспрямованого і динамічного розвитку страховика на основі зростання прибутку й капіталу в даний час і в прогнозованій перспективі [3]. Забезпечення фінансової стійкості страховика є складним процесом, який пов'язаний з постійним контролем всіх сфер його діяльності та своєчасною реакцією його менеджменту на зміну внутрішнього та зовнішнього середовища. До основних критеріїв забезпечення стабільної діяльності страховика належать:

- достатність власного капіталу;
- врівноважена тарифна політика;
- збалансованість страхового портфеля;
- наявність безпечної програми перестраховування;
- адекватні методи формування страхових резервів;
- оптимальна інвестиційна політика;
- високий рівень платоспроможності.

Крім даних умов, додатково можна розглядати й інші положення відносно стабільності страхової компанії. Так, М.М. Александрова одним з основних критеріїв фінансової стійкості страховика вважає необхідність диверсифікації діяльності, В.Д. Бігдаш – здійснення фінансового моніторингу, Л.В. Шірінян – мобільність страхової компанії, а В.Д. Базилевич – необхідність впровадження процесу бюджетування. Проведення постійного фінансового моніторингу діяльності страховика також є важливою умовою забезпечення його фінансової стійкості, оскільки страхові операції можуть вико-

ристовуватись для легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, або інших кримінальних схем. Тому менеджмент страхової компанії повинен постійно проводити контроль за фінансовими операціями страхувальників і встановлювати джерела надходження їх грошових коштів. Мобільність страхової компанії полягає в спроможності своєчасно змінювати напрями і структуру своєї діяльності відповідно до зміни внутрішніх та зовнішніх факторів, які впливають на її функціонування. Це означає, що в умовах швидкої зміни кон'юнктури страхового ринку чи перетворень економіки фінансова стійкість страховика буде прямо пропорціональним чином залежати від рівня її мобільності. Ще одним важливим критерієм забезпечення фінансової стійкості страхової компанії є фінансове управління за допомогою створення бюджетів. В основі бюджетування мають лежати розробка планів фінансової діяльності страхової компанії та подальший їх аналіз і контроль. Система бюджетів страхової компанії повинна враховувати не лише баланс прибутків і видатків та визначення фінансового результату в розрізі всіх видів діяльності, але й усі специфічні аспекти грошових потоків, характерних тільки для даного виду фінансових відносин.

Збільшенню отриманого прибутку та підвищенню фінансової стійкості сприяє також впровадження інноваційних послуг та новітніх технологій. Розвиваючи інноваційну діяльність в усіх напрямках функціонування, страхова компанія має можливість впродовж тривалого періоду часу отримувати надприбутки та нарощувати фінансові ресурси для впровадження нових послуг і новітніх технологій.

Одним із найбільш актуальних в сучасних умовах функціонування ринкової економіки критерієм забезпечення стабільної діяльності страховика є здійснення кризис-менеджменту. Управлінські підрозділи страховика повинні досліджувати причини і наслідки попередніх негативних явищ в економіці, формуючи на основі обробленої інформації коротко- й довгострокові стратегії антикризових заходів. За рахунок такої політики можна запровадити комплекс дієвих превентивних заходів ще на ранніх стадіях дестабілізації як страхового, так і інших суміжних ринків фінансових послуг (фондового ринку, валютного ринку, ринку нерухомості, банківського ринку), що в результаті дасть змогу страховику вийти з кризи не тільки швидкими темпами, але й з мінімальними втратами. У реалізації зміцнення фінансової стійкості страхових операцій найбільш важливими та пріоритетними напрямами є використання можливостей регулювання ринку за допомогою правильно складеного страхового договору і умов його виконання, а також оптимізація страхового портфеля. Страховики формують портфелі ризиків, приймаючи велику кількість окремих ризиків. Ризикованість портфеля залежить від точного визначення ризику і від взаємозалежності окремих страхових ризиків. Але загалом можна сказати, що загальний ризик портфеля навряд чи коли-небудь дорівнює сумі окремих ризиків, що складають портфель. Саме тут доцільна диверсифікація.

Диверсифікація портфеля залежить від розміру прийнятого ризику. Страховики намагаються приймати диверсифіковані ризики, оскільки існують витрати, пов'язані з ризиками, які існують в їх портфелях. Страхові компанії намагаються диверсифікувати ризики шляхом формування досить великих і однорідних портфелів; ведення кількох напрямів бізнесу; контролю за кумулятивними ризиками з метою уникнення надмірних факторів ризику, які стосуються кількох страхових полісів, можливо, в різних лініях бізнесу; придбання перестраховування.

Заходи, які спрямовані на підтримку фінансової стійкості страхових компаній, є системою цілеспрямованих дій щодо максимального обмеження і попередження будь-якого ризику. Актуальність ведення ризик-менеджменту в страхових компаніях є важливою складовою частиною управління страховими компаніями. Процес управління ризиками містить аналіз, контроль та фінансування ризику. Управління ризиками здійснюється ще до укладання договору страхування, також існують можливості управління ризиком у процесі дії договору страхування. Зниження ймовірності настання страхового випадку повністю відповідає інтересам страховика. Якщо термін дії договору страхування закінчився, а страховий випадок ще не настав, то страхові платежі залишаються у страховика у вигляді доходу, а якщо страховик був змушений виплатити страхове відшкодування, то це є збитками.

Основа фінансової стабільності страхової компанії забезпечує правильно визначена вартість страхових послуг, яка залежить від ефективної тарифної політики. Основне завдання під час побудови тарифної ставки полягає у визначенні вірогідної суми збитку, що припадає на одиницю страхової суми. Тариф дає можливість досягти необхідного балансу між доходами і витратами страхової організації. Саме таке балансування і є фінансовою стійкістю. У структурі тарифної ставки відображено всі необхідні фонди і резерви, призначені для здійснення страхових операцій. Тобто саме страховий тариф є моделлю страхового фонду, що гарантує беззбиткове проведення страхування.

Стійке функціонування страхової компанії досягається, зокрема, за рахунок безпечної програми перестраховування. Традиційно воно захищає прямого страховика від фінансових втрат, яких він зазнав би за умови необхідності здійснення страхових виплат за договорами страхування, не маючи перестрахового покриття. Програма перестраховування компанії повинна належним чином відповідати політиці страхової компанії щодо лімітів та ризикам андеррайтингу, а також ризикам катастроф, бізнес-ризикам, фінансовим можливостям та кредитоспроможності відповідних перестраховиків. Крім того, програма перестраховування повинна передбачати передачу ризику вчасно та включати перестраховиків з гарною кредитоспроможністю, оскільки у разі нездатності перестраховика відповідати за свою частку збитків перезастраховані особи повинні будуть повністю покрити потенційно високий збиток. Крім розподілу ризиків, перестраховування може використовуватися для забезпечення позикових коштів для надлишку компанії, що дає можливість компанії збільшити обсяг діяльності порівняно з можливим обсягом.

Використовуючи цей механізм, страховик має можливість довільно визначати обсяг власної відповідальності за будь-яким великим одиничним ризиком або групою однорідних ризиків, передаючи при цьому надлишок зобов'язань перестраховій компанії, а за рахунок цього управляти ризиками, які виникають в межах його операційної діяльності. Значну роль при цьому відіграє вибір оптимального для цього виду ризику методу перестраховування.

Власний капітал страхової компанії є першоосновою його фінансової стійкості. Власний капітал страхової компанії – це гарантія збереження її фінансової стійкості, адже навіть за умови браку страхових премій та прибутку від інвестиційної діяльності, необхідних для виконання поточних та довгострокових зобов'язань, їх можна погасити за рахунок власного капіталу. Але така ситуація може виникнути тільки в резуль-

таті настання катастрофічних подій або кумуляції ризиків одного виду.

Заходи, спрямовані на підтримку фінансової стійкості страхової компанії є системою цілеспрямованих дій щодо максимального обмеження і попередження будь-якого ризику. Процес управління ризиками містить аналіз, контроль та фінансування ризику. Управління ризиками здійснюється ще до укладання договору страхування, також існують можливості управління ризиком у процесі дії договору страхування. Зниження ймовірності настання страхового випадку повністю відповідає інтересам страховика. Якщо термін дії договору страхування закінчився, а страховий випадок ще не настав, то страхові платежі залишаються у страховика у вигляді доходу, а якщо страховик був змушений виплатити страхове відшкодування, то вони є збитками.

До перелічених вимог стабільної діяльності страхових компаній можна також додати такі критерії, як управління діяльністю за центрами відповідальності, проведення бенчмаркінгу, впровадження інноваційних послуг і новітніх технологій, організація системи кризис-менеджменту. Можна стверджувати, що базові та додаткові критерії фінансової стійкості страховика створюють цілісну систему, яка у разі раціонального та гармонійного функціонування забезпечує досягнення високого рівня стабільності страхової компанії [1].

Страхові та перестрахові компанії є важливим і зростаючим класом учасників фінансового ринку. Вони стають все більш вагомими інвесторами і посередниками в широкому спектрі фінансових ринків по всьому світі, створюють інноваційні підходи до ринків капіталу, забезпечують страхове покриття для фінансових ризиків, виступають посередником в процесі перестраховання на ринку, а також у процесі розроблення нових інструментів, які допомагають подолати розрив між банківськими та страховими продуктами. На нинішньому етапі розвитку страхового ринку України забезпечення фінансової стійкості страхових компаній є одним із пріоритетних завдань.

Висновки. В ході посилення процесів економічної глобалізації успішне функціонування страхових компаній значною мірою залежить від рівня їх фінансової стійкості. Лише забезпечивши власну фінансову стійкість, страховик зможе генерувати чинники позитивних кількісних та якісних змін для нормального функціонування в теперішній час і зростання фінансового потенціалу в майбутньому. Саме тому в центрі уваги мають постійно перебувати дослідження теоретичних підходів до визначення сутності поняття «фінансова стійкість страхових компаній» [4].

Таким чином, специфіка здійснення страхової діяльності вказує на потребу побудови такої багатоступінчатої і всеохоплюючої системи фінансової стійкості, яка б не просто давала

зможу страховику сплачувати за своїми страховими зобов'язаннями, але й забезпечувала можливість виконувати ці зобов'язання за будь-яких умов, навіть за найнесприятливішого для страховика збігу обставин. Отже, одне з актуальних завдань сьогодення полягає у тому, щоб розробити сучасні методологічні підходи до визначення фінансової стійкості страхових компаній та запропонувати методику оцінки й аналізу фінансової стійкості, вимірювання факторних складових показників фінансової діяльності. Від правильності визначення факторів фінансової стійкості залежить точність визначення кількісних і якісних показників діяльності та безпосередньо фінансової стійкості страхових організацій.

Література:

1. Бойко А.О. Теоретичні основи та практичний досвід забезпечення фінансової стійкості страхової компанії / А.О. Бойко // Економічні науки. – 2010. – № 7 (25). – С. 11–14.
2. Потій В.З. Економічна сутність фінансової стійкості страхових компаній та особливості її визначення / В.З. Потій, О.С. Журавльова // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2011. – № 4. – С. 20–23.
3. Ткаченко Н.В. Фінансова стійкість страхових компаній: теоретичні підходи / Н.В. Ткаченко // Фінанси України. – 2009. – № 6. – С. 104–121.
4. Балицька М.В. Роль фінансової стійкості страхових компаній у забезпеченні фінансової стабільності економіки країни / М.В. Балицька // Економіка та держава. – 2016. – № 9. – С. 89–92.

Сташкевич Н.Н., Сташкевич А.С., Величко Г.А. Направления усовершенствования финансовой устойчивости страховых компаний

Аннотация. В статье раскрыты основные критерии обеспечения стабильной деятельности страховщика. Определены понятие финансовой устойчивости страховой компании как показателя эффективности её деятельности, а также основы обеспечения финансовой устойчивости страховой компании.

Ключевые слова: страхование, страховое дело, страховщики, финансовая устойчивость страховщика, собственный капитал, тарифная политика, платежеспособность, страховой портфель.

Stashkevych N.M., Stashkevych O.S., Velychko H.O. Directions for improving the financial stability of insurance companies

Summary. The article defines the concept of financial stability of insurance companies as an indicator of the effectiveness of its activities and framework for ensuring the financial stability of the insurance company.

Keywords: insurance, insurance industry, insurance companies, financial stability of the insurer, equity capital, tariff policy, solvency, insurance portfolio.